

Hassas Konular

Millî SORU “No: 39”

Program Notları

Can Teziç*

4 Mart 2017

Bilindiği gibi Rusya Federasyonu Devlet Başkanı Vladimir Putin 31 Ekim 2016 ‘da Astrahan’da yapmış olduğu toplantıda yeni yılı Rusya Milleti yılı olarak ilan etmiştir. Uzun zamandan beri bu konu Rusya Federasyonu’nda gerek bilim insanları gerekse toplumun ileri gelenleri tarafından tartışılmakta idi.

Rusya Federasyonu’nda artık zorlayıcı bir unsur olarak ortaya çıkan ortak kimlik sorunu “Rusya Milleti”, farklı etnik kökenlerden gelen çeşitli gençlik örgütlerinin liderlerinin katılımı ile 13 Şubat 2017 günü V. Zorin’in yönetmiş olduğu *Millî Soru “Natsionalny Vopros”* isimli programın 39. bölümünde tartışılmıştır.

Çeşitli konularda tartışmalara sahne olan bu programdan aldığımız farklı notlar aynı zamanda milliyetçilik literatüründe kurumsal olarak tartışılan pek çok sorunsalın pratikteki tekrarı niteliğinde idi. Özellikle Fransız modeli bir millet yapılanması olarak görebileceğimiz Rusya Milleti olgusu da Fransız ekolünün yapmış olduğu tanımlamadan hareket etmek gerekliliğindedir. Fransız ekolünün önde gelen kuramcılarının (E. Renan, E. Kedourie, H. Kohn) birleştikleri ortak nokta ise millet olgusunu modern devletin egemenlik sınırları içerisinde kalan tüm popülasyonun bilinç düzeyinde bir ortaklık şuurunun gelişmesi olarak tanımlamışlardır. Böyle bir kuramsal anlayışın devamı olarak da millet – dil, millet – tarih, millet – kültür ilişkileri yine milliyetçilik kuramında oldukça geniş bir yere sahip bir diğer tartışma konusudur. Dolayısı ile Rusya Federasyonu’nda da aşılması gereken ilk sorun Rusya Milletinin inşası hangi sosyo-kültürel dinamikler üzerine kurulmalıdır ki bu dinamikler toplumda ortak bir bilinç yaratabilsin sorusudur.

Temelde kuramsal olarak değerlendirebileceğimiz Rusya Milleti düşüncesinin farklı sorular etrafında tartışıldığı programda ilkin Rusya Milleti düşüncesinin pratikte bir geçerliliğinin olup olmadığı sorusuna cevap aranırken aynı zamanda toplumsal çatışma sorunsalı da gündeme doğal olarak gelmiştir.

Program yönetmeni V. Zorin ilk sorusunu Moskova Kafkas Kulübü başkanı Ş. Djafarov’a yönlendirmiş ve Rusya Milletine bakış açılarının nasıl olduğunu sormuştur.

Ş. Djafarov sözlerine: “ ... Sovyet Döneminde iki millet vardı Ruslar ve Rus olmayanlar” sözleri ile başlamıştır. Ş. Djafarov, günümüzde toplum anlayışının değiştiğini, artık farklı kökenlerden, inanışlardan ve bölgelerden gelen grupların oluşturduğu bir toplum yapısı ile karşı karşıya olduğunu söylerken, bu farklılığın ortak bir birliktelik içerisinde monolit bir millete dönüşebileceği düşüncesine ise olumlu baktıklarını ifade etmiştir.

Ş. Djafarov, ifadesinde “Rusya Milletinin” mümkün olabileceğini, fakat bu düşüncenin henüz tamamlanmamış bir süreç olduğuna dikkat çekmiştir. Ayrıca Ş. Djafarov Rusya Federasyonu’nun

günümüzde de gruplar arasındaki açık çatışmaların durması hususunda oldukça yol kat ettiğinin altını çizmiştir. Ş. Djafarov Rusya'nın geçirmiş olduğu farklı tarihsel dönemlere değinerek, Çarlık döneminde pek çok insanın devletin milletler politikasından rahatsız olduğunu, Sovyet zamanında ise herkesin bir ülkenin parçası olduğu hissini geliştirdiğini belirtirken, günümüzde Rusya Federasyonu'nda "biz" ortak noktamızın ne olduğu sorusuna ise Rus dilinin toplumun birleştirici gücü olduğunu ve Rus dilinin "biz" bir millet yapacağını düşündüğünü söylemektedir.

K. Hurtayev ise toplumsal çatışma olgusuna farklı bir açıdan yaklaşarak açık çatışmadan ziyade çatışma olgusuna kültür ve eğitim eksikliği olan toplum kesimlerindeki anlaşmazlık olarak yaklaşmıştır. K. Hurtayev, kültürlü ve eğitilmiş insanlar arasındaki ilişkilerde ise çatışmanın olmadığını savunurken, K. Hunrtayev'in bu yaklaşımı bize E. Gellner'in (1983) savunmuş olduğu toplumsal homojenizasyon için gerekli olan yüksek kültür ve ortak dil fikirlerini hatırlatmaktadır.

K. Hurtayev ve Ş. Djafarov arasında geçen diyalog içerisinde toplumsal anlayışın ortak dil ve eğitim yolu ile erişilen profesyonel ortamlarda çok daha kolay olduğu fikri ile sabitlendi.

Etnik çatışmaların karşısında, farklı toplumsal grupların birbirlerini daha yakından tanımalarının etkili bir yöntem olacağı Ş. Djafarov'un 2016 yılında gerçekleştirdikleri bir proje ile seyirciye canlı bir örnek çerçevesinde aktarılması programdaki bir başka önemli bir nokta idi.

Projede daha önce hiç bir şekilde Kafkasya'da bulunmamış gençlerin Rusya'nın merkez bölgelerinden seçilerek nasıl Kuzey Osetya ve İnguşetya'da farklı ailelerin yanına yerleştirildikleri, burada birlikte yaşayıp çalıştıkları anlatılırken, gençlerin dönem sonunda evlerine dönerken fikirlerinin ne şekilde değiştiği ise ortak monolitik bir millet inşasında farklı grupların birbirleri ile tanışma ve birbirlerini anlama olgularının oynadığı rolün önemini göstermektedir. Bunun dışında bu yakınlaşma aynı zamanda daha önceden yaratılmış yanlış Stereotiplerin nasıl yıkıldığına da canlı bir örnek olarak programa farklı bir perspektif kazandırmıştır.

S. Tarbayev ise konuya farklı bir açıdan bakarak, devletin konuya bakış açısının önemli olduğu kadar aynı zamanda günlük ilişkilerin de çok önemli olduğunun altını çizmiştir. Bu olgu S. Tarbayev'e göre ortak birliktelik hususunda gruplar arasındaki ilişkinin doğasını da belirleyici rol üstlenmektedir. S. Tarbayev bu ilişki ağında toplumsal birlik bilincinin güçlendirilmesinde medya ve blokların harekete geçilmesini vurgularken bir anlamda da kuramsal olarak iletişim ve milliyetçi şuur arasındaki ilişkinin incelendiği sosyal iletişim (*social communication*) kuramına da referans vermektedir (Deutsch, K.W).

Stop Ham grubunun lideri D. Çugunov ise tartışmanın ilk başlarındaki yönüne farklı bir bakış açısı getirerek, farklı etnik gruplar arasındaki kültür farklarına değinmiştir. D. Çugunov millî kültürün farklı etnik grupların varlıklarını korumada önemli bir faktör olduğunu belirtirken, diğer yandan farklı millî kültürlerin Rusya Federasyonu'nda yaşayan gruplar arasında öngörülen millî homojenizasyon için bir engel olduğunu vurgulamaktadır. D. Çugunov bu zıtlık üzerinden farklı grupların bir araya geleceği monolitik bir millet için ortaya neyin konulması gerektiğini, - Sovyet döneminde ideoloji vardı, şimdi ne var? - şeklindeki sorusu ile sormaktadır.

Ortak bir dil bulma olgusunun, Rus dilini konuşmanın ötesinde, grupların birbirlerini anladığı bir süreç olarak nitelendirilen programda yeni kuşakların birbirlerini anlamada daha açık oldukları tespiti yapılmıştır. Aynı zamanda bu tespiti ters bir saptama ise, yeni kuşakların bu açık durumlarının kendi

etnik kültürel yapılarınca sınırlandırılması olmuştur.

K. Hurtayev ortak Rusya Milleti oluşturma projesi içerisinde ortaya konabilecek unsurun başına karşılıklı dayanışma fikrini koymaktadır. K. Hurtayev, yaşanan sarsıntı ve devamındaki yıkıcı gelişmelerin kendilerine bölgede oluşacak olan ufak cumhuriyetlerde yaşama imkânı olmadığını gösterdiğini, bunun aksine hep birlikte büyük güçlü bir devlet yapısı içerisinde ortak çıkarların maksimize edilebileceğini “birbirimize mecburuz (*Mı nujnu drug drugu*)” ifadesi ile belirtmiştir. Bu çerçevede K. Hurtayev tekrardan vatandaşlık temelli milliyetçiliğe vurgu yaparak birlik için öne çıkarılması gereken unsurun da bu olması gerektiğini iddia etmektedir.

Ş. Djafarov da bu yaklaşıma paralel olarak hukuksal yapı ve hukuksal normların toplumsal yaşamdaki önemine değinerek ancak ve ancak birlikteliğin hukukun düzgün bir şekilde bütün vatandaşlara eşit bir şekilde işletebilmesi ile mümkün olacağını söylemektedir.

Bu argümana S. Tarbayev katılmakla birlikte yasalar çerçevesinde karşılıklı saygı ve anlayışın toplumsal birlikteliğin temelini oluşturacağını verdiği farklı örnekler ve Halkların Kardeşliği Üniversitesi’nde yapmış oldukları çalışmalar özelinde savunmaktadır. S. Tarbayev konuşmasına şu ifadeler ile devam etmektedir: ... bugün Rusya Federasyonu’nu oluşturan unsurlar ilk kez birbirleri ile bir araya gelmiyorlar. Bugün Rusya Federasyonu’nu oluşturan unsurların hepsi tarih boyunca hep bir arada olmuş unsurlardır. Dedelerimiz, dedelerimizin dedeleri ve onların da dedeleri her zaman birbirlerini tanıdılar ve birlikte yaşamak için birbirimize saygı duymamız gerek. Karşılıklı saygı olgusu üzerine çalıştıklarını söyleyen S. Tarbayev, Halkların Kardeşliği Üniversitesi bünyesindeki çalışmalarına da örnek vererek birlikte yaşam için karşılıklı saygı ve bu saygının garantisi olan kanun unsurunu vurgulamaktadır.

Bu arada katılımcılar arasındaki diyaloglarda Rusya Milleti nedir sorusu da ilginç bir şekilde cevap bulmuştur. D. Çugunov ve Hurtayev arasında geçen diyaloga baktığımızda, D. Çugunov’un Rusya Milleti kimdir sorusuna Hurtayev “Eto mi” şeklinde spontane bir cevap ile karşılık vererek kimlik oluşumunda temel öğelerden biri olan “Biz”in Rusya Milleti bünyesindeki yerini ortaya koymuştur. K. Hurtayev’in bu ifadesini takiben program yöneticisi V. Zorin ise K. Hurtayev’i tamamlarcasına Rusya Federasyonu anayasasının giriş kısmına “Biz Çok Milletli Rusya Federasyonu Halkıyız” atfı yaparak adeta toplumsal sözleşme ve kimlik olgusunu birleştirmektedir.

Programın ilerleyen bölümlerinde ise bir başka tartışma konusu “Rusya Milleti projesi kapsamında bu yıl içerisinde hangi faaliyetler gerçekleştirilmelidir” sorusudur.

Bu soruya D. Çugunov’un verdiği cevap, yapılacak olan faaliyetler ve xenofobinin arasındaki ilişkiye işaret etmektedir. D. Çugunov’ın vurguladığı nokta xenofobinin nedeninin toplumdaki farklı grupların birbirlerini anlamaması ve birbirleri hakkında bilgi eksikliğinden kaynaklandığıdır. D. Çugunov, eğer faaliyetler yolu ile farklı etnik gruplar birbirlerini tanırsa toplumsal anlayışın da sağlanabileceğini söylemesi adeta programın başında Ş. Djafarov ve ekibinin Kuzey Ostetya ve İnguşetya’da gerçekleştirmiş oldukları çalışmanın başarısını hatırlatmaktadır.

Toplumsal antlaşma, hukuksal yapı ve bunların yanında toplumun her kesimini kapsayan yüksek kültür olgusu programın bu bölümünde de farklı fikirler ile karşımıza çıkmıştır. Ortak bir kültürün inşası için yapılması gerekenlerin başında S. Tarbayev eğitim sistemine değinmektedir. S. Tarbayev tanıtıcı faaliyetlerin ders müfredatının içine alınıp bir ders olarak eğitim sisteminin bir parçası olması gerektiğini

savunmaktadır. K. Hurtayev ise mevcut eğitim sistemi bünyesinde Rusya Federasyonu'nu oluşturan etnik grupların tanıtıldığı bir dersin olduğu, fakat ders saatinin çok kısıtlı olup ihtiyacı karşılamadığı tespitinde bulunmuştur.

Toplumsal birlik için kültür, coğrafya, tarih gibi derslerin yanında edebiyat dersi ise bir başka önemli alan olarak tespit edilmiştir. Mevcut sistemde Rus edebiyatının yanında veya ayrı bir ders olarak Rusya edebiyatı dersi ile gençlere Rusya Federasyonu'nu oluşturan tüm milletlerin edebiyatlarının da tanıtılması gerektiği Rusya Milletinin birlikteliğinin güçlendirilmesi adına yapılması gereken bir başka önemli bir adım olarak ortaya konulmuştur.

Yapılması gereken faaliyetler içerisinde iletişimin güçlendirilmesi ve bu çerçevede medya alanının genişletilmesi gerektiğine değinen S. Tarbayev özellikle internetin kullanımına değinmektedir.

Moskova Kafkas Kulübü ise bu alanda film projeleri olduğuna değinmiştir. Kulüplerinin faaliyetleri çerçevesinde farklı senaryo ve film faaliyetleri olduğuna değinen Ş. Djafarov'un ifadeleri çevirdikleri filmler de geçmişte ve bugün Rusya Federasyonu'nu oluşturan farklı etnik grupların tarihsel olarak ortak bir kader paylaştıkları temasına önem verdiklerini işaret etmektedir. Bu gibi filmlerde özellikle İkinci Dünya Savaşı veya Çarlık zamanı yaşanan savaşlarda Kafkasların Rusya Tarihine olan katkıları konu edilmektedir.

Ş. Djafarov bu kapsamda yeni projelerinin Rus-Japon harbinde savaşan Kafkas gönüllüleri konu edinen yeni bir film olduğunu söylerken, *Samuray Avcıları (Ohotniki na Samurayev)* isimli bu filmde Kafkasya'dan orduya yazılan gönüllülerin Mançurya'ya gitmeleri ve savaşta başarılarının filmin konusunu oluşturacağını söylemiştir. Ş. Djafarov gerçek kaynaklara referans verilerek çevrilecek olan bu filmin tarihten günümüze bir bağ kurduğunu ve hâlen Kafkasya'daki farklı pek çok yerleşkede yaşlılar tarafından Japon-Rus savaşında Kafkas Gönüllülerinin almış oldukları madalyaların saklandığını belirtmiştir.

Diğer taraftan kuramsal olarak, Ulus-devlet mantığının tersine, zaman içerisinde ulus-devlet olgusuna zarar veren bir başka unsur ise modern devlet içerisinde primordial bağlar üzerinden örgütlenmiş nepotik dayanışma gruplarının varlığıdır. Bu bağlar zaman içerisinde güçlenirken aynı zamanda ulus-devletin olmaz ise olmaz unsuru vatandaşlık bağına da zayıflatma hatta yok olma noktasına kadar getirebilmektedir. Devlet içindeki bu tip örgütlemelerin gücünü en aza indirilebilmek devlet ve vatandaş arasındaki dolaylı bağları ortadan kaldırırken, aynı zamanda da bir kimlik olarak vatandaşlık bağlarını en üst noktaya çıkarmayı amaçlamaktadır.

Bu çerçevede programa katılan genç Rusyalılar da nepotik bağların aşılmasının vatandaşlara eşit fırsatların verilmesi ile mümkün olabileceğini savunmaktadırlar. İyi eğitim almış gençlere sunulan eşit fırsatlar sayesinde istihdamın belirlenmesi aynı zamanda bir ülkenin eşit yurttaşlarının olabirliğinin göstergelerinden biri olarak değerlendirilmiştir.

Ulus-devlet olgusunu zorlayan bir diğer unsur ise stereotipler üzerinden kurulmaktadır. Stereotip yakıştırmalar gerçek dışı yaklaşımlar olduğu gibi genç kuşakların sosyalleşme süreçleri içerisinde kendilerinin "*bizim*" dışındakileri hakkındaki düşünce tarzlarının bu stereotip kalıplar çerçevesinde geliştiği görülmektedir. Öyle ki stereotipler hem kişisel düşünce ve tercihleri etkilerken aynı zamanda nesiller boyu kuşaktan kuşağa aktarılarak tüm toplumun düşün yapısını etkileyen unsurlardır.

Benzer şekilde farklı katılımcılar da bu konu üzerinde görüşlerini belirtmişlerdir. Genel olarak katılımcılar 90'lı yıllara nazaran daha olumlu bir havanın var olduğunu vurgulamaktadırlar. Bu yeni dönem içerisinde eskinin ötesinde gençlere yeni modellerin veya kahramanların sunulması ise bu tartışma içerisinde gelişen bir başka soru olarak ortaya çıkmaktadır. Stereotipler ve etnik gruplar arasındaki çatışmalar hakkında söz alan S. Tarbayev, 90'lardaki Kalmuk ve Dağıstanlılar arasındaki gerilimli ortamın yerini daha yapıcı bir sürece bıraktığının altını çizirken, yaşanan menfur olayların ise geneli yansıtamayacağını iddia etmektedir. Aynı şekilde Ş. Djafarov da pozitif bir durumun olduğunu ifade ederken etnik gruplar arasındaki çatışmalardaki provokasyon unsurunun altını çizmektedir. Ş. Djafarov'a göre bu provokasyonlar bilinçli olarak yapılmaktadır ve bu provokatörlerin arasında profesyonel olarak çalışanların olduğunu iddia ederken bu kişilere karşı dikkatli olunması gerektiğinin altını çizmektedir.

Program yöneticisi V. Zorin'in Kuzey Kafkas imajının günümüzde nasıl olduğu sorusuna K. Hurtayev hâlen problemlerin yaşandığını, Müslüman, Kafkas imajının olmasına rağmen günümüzün 90'lardaki durumdan daha iyi olduğunu söylerken, bu konuda televizyonun dışında internet forumlarının gençleri daha fazla yakınlaştırdığının altını çizilmektedir. Bu konuda söz alan D. Çugunov, artık yeni bir kuşak yetiştiğini söylerken Kafkas etnik kökeninin dışında Orta Asya'dan gelen göçün altını çizerek Orta Asyalıların sorunlarının ciddiyetini dile getirmektedir.

Katılımcıların genelinde günümüzde Rusya Federasyonu'nda farklı bir kuşağın oluştuğu yönündedir. Bu kuşak ortak birliktelik fikrine eski kuşaklara göre daha yakındır. Bu konuda Ş. Djafarov kişilerin bölgesel, etnik ve etnik altı farklı şekillerde kendini tanımlayabileceği gibi imajın tek olması gerektiğini ifade etmektedir.

Programın sonunda, V. Zorin, faaliyetlerin başlangıcının ne şekilde yapılması gerektiğini sormuş olup, bu soru farklı şekillerde cevap bulurken bizim en çok dikkatimizi çeken cevap S. Tarbayev'in cevabıdır. S. Tarbayev geçmişte Yıl Başlarından gelen bir ortak alışkanlığa referans vererek devlet başkanının (*yılbaşı konuşmalarında olduğu gibi*) bir konuşması ile başlayabilir cevabı bize toplumsal alışkanlıkların kimlik inşası sürecinde yeniden ne şekilde kullanılabilmesine bir örnek oluşturmaktadır.

Programda her ne kadar olumlu bir tablo çizilmiş olsa da, gerek katılımcıların fikirlerini anlatırken kullanmış oldukları terimler (*farklı milletlerin edebiyatları, farklı milletlerin kültürleri ... gibi*) gerekse *çok milletli halk* şeklindeki Rusya Federasyonu Anayasasının ifadesi, millet olgusunun şu anda gerek hukukî gerekse toplumsal yaşamda Alman ekolünden alınan etnik grup ile özdeşleştirilerek kullanıldığını göstermektedir. Tarihsel olarak Alman ekolünden alınarak sosyal yapı ve kurumların her alanında içselleştirilmiş bu anlayışın hiç kuşkusuz yerini kolaylıkla - Rusya Milleti - gibi Fransız modeli milliyetçi bir anlayışa bırakamayacağı açıktır.

Bizce -Rusya Milleti- düşünsel felsefî bir proje olarak algılanmalı ve günümüz Rusya Federasyonu kimlik politikalarını anlamada bir husus olarak takip edilmelidir.

Kaynaklar

- Deutsch, K.W. (1996) Nationalism and Social Communication. Hutchinson J., Smith, A.D. (Ed.), *Nationalism*, Oxford: Oxford University Press., s. 26-29.
- De Wenden C.W. (1998) Ulus ve Yurttaşlık: Hem Rakip Hem Ortak. Jean Lece (Ed.), *Uluslar ve Milliyetçilikler* (Çev. Siren İdemem), İstanbul: Metis, 39-48.
- Gellner. E. (1983) Nations and Nationalism, Oxford: Blackwell.
- Guizot F. (1964). On National History 1899. Snyder, Louis L (Ed.), *The Dynamics of Nationalism*, New York: D Van Nostrand Company, Inc., s. 118-119.
- Hobsbawn E.D; Rager. T. (1983) *The Invention of Tradition*, Cambridge: Cambridge University.
- Kedourie, E. (1960) *Nationalism*. Praeger University Series.
- Kohn, H. (1961) The idea of nationalism. – New York: The Macmillan Company.
- Renan, E. (1996) Qu'est-ce qu'une nation ?. Hutchinson J, Smith, A.D. (Ed.), *Nationalism*, Oxford: Oxford University Press., s.17-18.
- Van Den Berghe P.L. (1987). *Ethnic Phenomenon*, Praeger Westport, Connecticut London.

Elektronik Kaynak:

<https://www.youtube.com/watch?v=nmN1G5vas6I&feature=youtu.be>

*Yrd.Doç.Dr. Can Teziç, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Öğretim Üyesi.

KÖKSAV E-Bülteni, KÖK Sosyal ve Stratejik Araştırmalar Vakfı (KÖKSAV) tarafından çıkarılmaktadır. KÖKSAV bağımsız ve bağlantısız, günlük siyasî konumu olmayan bir kurumdur; merkezine Türkiye ve Türk dünyasını alarak araştırmalarını ulusal ve uluslar arası sosyal, siyasî ve stratejik konulara yoğunlaştırır, araştırma ve incelemeler yapar. Dolayısıyla, bu yayında ifade edilen bütün görüşler, değerlendirmeler ve varılan sonuçlar yalnızca yazarlarına aittir.

© 2017, KÖK Sosyal ve Stratejik Araştırmalar Vakfı. Bütün hakları saklıdır.